

FATABUREN 1972

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1972

Redaktion: Christian Axel-Nilsson · Nils Erik Bæhrendtz ·

Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB 1972

ISBN 91 7108 057 0

Omslagets färgplansch återger Julius Kronbergs porträtt av Artur Hazelius.
Det är i Nordiska museets ägo.

Nordiska museets föremålsinsamling i går - i dag - i morgon

En väl sorterad järnhandel har ett sortiment på drygt 50 000 artiklar, alla dimensioner medräknade. I dag har vi tillgång på produkter och nyttigheter som till 30-40 % var ökända för ett kvartsekel sedan. Dagligvarumarknaden tillförs 1 600 nya artiklar om året.

De kulturhistoriska museernas uppgift är bland annat att insamla föremål, bilder och data från det samhälle vi lever och har levat i. Om vi här enbart begränsar oss till föremålen, ställer nutidens enorma varuflöde museerna inför svåra avvägningar beträffande urvalet. Detta måste av kostnadsskäl bli sparsmakat. Vilka principer skall följas? Vad kommer framtiden att vilja få ut av föremålen? Skall insamlingen fokuseras till sådana sidor av omvärlden som vi anser viktiga i dag (framför allt sociala), eller skall museerna bygga upp samlingarna från olika utgångspunkter? Hur museerna än gör, kan de vara ganska säkra på att i framtiden få kritik för ensidighet, lika väl som vi ondgör oss över att äldre tiders museimän inte skaffade vardagens obetydliga grejor utan i första hand vinnlade sig om sakkulturens grädda.

Varför samlar då museerna föremål? Är inte bildmaterial jämte fylliga uppgifter om tillverkare, förekomst, användning och funktion tillräckligt? Ingen dyrbar vård, inga ma-

gasin – det vore bekvämt! Låt gå för att museerna skall samla och visa det förindustriella samhället, men nutidens masstillverkade föremål är väl ingenting att dokumentera. De finns ju i så många exemplar och är dessutom avbildade genom priskuranter, tillverkningsritningar och reportagefoton. Så resonerar kanske den radikale, medan den försiktige tycker att man i vart fall bör vänta med insamling tills tiden verkat och de bestående föremålen kristalliserats ut, med andra ord ligga några decennier efter.

Båda resonerar fel. Tingens magi kan aldrig fullständigt ersättas av en bild, ej ens tredimensionell. Föremålen äger ett slags metafysisk kraft, en ytterligare dimension. De ger originalupplevelser och lämnar information i åskådlig och gripbar form. Den illusion betraktaren erhåller inför museiojektet består – i bästa fall – i att en brunn skapas rätt ned i för-gången tid. *Inlevelsen* ökar. Museet skall emellertid inte bara vara folkbildningscentral och upplevelsens teaterscen. Forskare måste ha möjlighet att handgripligen konstatera egenheter hos föremålet, inte bara taktilt utan rent tekniskt. Särskilt gäller detta kanske textila material. Nötningar och gjorda förändringar berättar snabbare om människors vardag än vad varje utläggning gör. Tingen talar

1. 20-talet – blott
bristfälligt belyst i
museerna – är redan
på väg ut ur historien. Till
Nordiska museets
20-talsutställning
1968 fick många
föremål anskaffas
privat. De flesta
föremålen på denna
bild var inlänade.

till alla våra sinnen – omedelbart och direkt.

Museerna har också till uppgift att utgöra föremålsarkiv såsom en del av samhällets minne. De förväntas vid behov kunna plocka fram konkreta ting i största möjliga utsträckning.

Synpunkten att museerna inte skall samla det dagsaktuella utan ligga några decennier efter bygger också på en vansklig princip. Ännu farligare är det att göra halt vid industrialismen eller annan gräns. Dylika principer har tidigare hävdats i vårt land, och en och annan gör kanske så ännu. På sina håll i utlandet tycks det vara den officiella synen, undantagandes rent tekniska föremål, konsthantverk och kanske dräkt. Med dylika utgångspunkter ställer museimännen sina kolleger i framtiden inför svåra problem, precis desamma som vi i dag har att jaga upp stora delar

av det äldre föremålsinventariet. De vardagliga slit-och-släng-föremålen löper snabbast risk att helt försvinna. Nu går det knappast att uppbringa de första, illa formgivna plastmuggarna, och om trettio år måste kanske museerna sätta in annons för att komma över några av de just nu så populära kampanjknapparna för rockslaget. Över huvud taget medför det ökade utbudet att många föremål mycket snart utkonkurreras och försvinner. Då Nordiska museet för några år sedan skulle bygga en utställning om 20-talet, kom allvarliga svårigheter i dagen. Det myckna som saknades i magasinerna fick spåras upp hos privatpersoner under stort besvär. Somligt stod inte att finna.

Stadgarnas bestämmelser

Vid en diskussion om Nordiska museets förvärvspolitik är det naturligt

att gå ut från de nuvarande stadgarna. Såsom central institution har museet att svara för en riksomfattande insamlingsverksamhet inom sitt område. Det »skall vara ett hem för minnen ur det svenska folkets liv med särskild uppgift att genom vetenskaplig forskning och folklig undervisning vidga kännedomen om den svenska odlingens historia. Dess mål skall vara att härigenom hos Sveriges folk stärka kärleken till fosterlandet och hembygden. Genom sina samlingar och sina undersökningar skall museet tillika verka för en fördjupad insikt om det kulturella sambandet mellan vårt och övriga nordiska folk.»

Enligt praxis samt föreskrifter i ett kungligt brev från 1919 kompletterat av en departementsskrivelse från 1946, som reglerar insamlingsområdet för centralmuseerna, har museets ursprungligen mycket vida intressesfär begränsats till att omfatta svenska folkets liv i hem och arbete i hela landet från år 1500 till nutid. Tiden dessförinnan bevakas av Statens historiska museum. För vissa sektorer av nya tidens kulturhistoria svarar enligt bestämmelserna Nationalmuseum, Livrustkammaren, Armémuseum, Sjöhistoriska museet resp. Tekniska museet.

Av kutym bedriver museet vidare ringa eller ingen insamling inom vissa av de sektorer, som bevakas av s. k. specialmuseer. Till denna kategori, vars innebörd är något svävande, brukar räknas 30–40 privata, kommunala eller statliga institutioner. Dit hör främst de affärsdrivande verkens museer, vidare t. ex. Medicinhistoriska museet, Tandläkarmuseet, Dansmuseum, Kontorsmuseet, skogsmuseet

Silvanum, Glasmuseet samt diverse industrimuseer av typ Tändsticksmuseet, Färgargården, Frisörmuseet och Tobaksmuseet.

I stadgandena finns ingen inskränkning i fråga om sociala grupper. Ej heller sätts någon främre tidsgräns. Den geografiska omfattningen är ej klart uttalad utan har ersatts med den etniska eller snarast politiska preciseringen »svenska folket». Uttrycket har en sådan vidd att däri kan – och bör – inrymmas även immigranter som erhållit svenskt medborgarskap samt emigranter av svensk stam i andra länder.

Stadgarna uttalar vidare att museets uppgift är att verka för fördjupad insikt om de övriga nordiska folken. Detta berättigar till viss insamling även av grannländernas föremålsbestånd, något som ingick i Hazelius ursprungliga planer. Intensivinsamling pågick ungefär till sekelskiftet. Numera förvärvas blott valda föremål, främst folkkonst. Även från andra länder förekommer vissa förvärv för jämförande studier.

De nuvarande samlingarnas tillkomst
Nordiska museets stora inventarium är resultatet av ett sekels förvärv. Många skilda principer har gjort sig gällande. Naturligtvis spelar slumpen stor roll, särskilt under tidigare år. Numera är styrningen betydligt större. Många erbjudanden om gåvor avböjs om t. ex. föremålen förut är tillfredsställande representerade.

Insamlingen hade i begynnelsen en ganska stark inriktning på folkdräkter. En av Gösta Berg meddelad översikt av de tiotusen första förvärven upptar 35 % folkdräkter. Övriga all-

mogeföremål utgjorde nästan 50 %, högreståndsföremål 8 %. Resten var fornfynd, kyrkliga föremål, skräsaker m. m. Inriktningen på allmogekulturen var programmatisk; en av drivkrafterna för Hazelius insats var insikten om att denna hotades av den begynnande industrialismen. Samlarivern var omätlig. Därmed parad fanns dock mycket tidigt en högst aktningvärd och imponerande klarsyn inför forskningens behov av jämförelsematerial. Redan i upprop i Meddelanden från Samfundet för Nordiska museets främjande från 1880-talet står det: »Då erfarenheter gifvit vid handen, att mången låter afhålla sig från att till museet insända föremål, emedan han föreställer sig, att flere exemplar där redan förut finnas af de samma, må här framhållas, dels att likartade föremål dock ofta äro så skiljaktiga, att denna skilnad bör åskådliggöras, dels att många exemplar i flerfaldiga afseenden underlätta forskningen och möjliggöra säkra slutsatser.» Något schematiskt kan sägas att programmet länge gick ut på att samla ett så stort antal föremål som möjligt och att få samlingen geografiskt representativ. I urvalet hade man nämligen länge en förkärlek för föremål av folkkonstkaraktär, vari man menade att de geografiska olikheterna i synnerhet tog sig uttryck. Alldeles särskilt hyste man iver att rädda det allra äldsta föremålsbeståndet. Det fanns alltså vissa urvalsprinciper. Till sina kontaktmän ute i bygderna sände Hazelius också ofta ganska detaljerade förteckningar på önskade föremål.

Som framgår av siffrorna ovan, drogs mycket snabbt den borgerliga

kulturen in i bilden. Redan 1876 började en ny metodik: punktinsamling i form av systematisk inventering av hantverksämbetena. 1886 följde apoteksväsendet, sedermera urverk m. m.

Genom noga planerade uppköpsresor av museets tjänstemän samt genom verksamma ombud växte samlingarna snabbt. En mycket stor andel i förvärven utgjordes också ända från början av gåvor från allmänheten, vilket medförde vissa nackdelar genom onyanserad uppfattning om vad museerna samlar på. I mångt och mycket erbjöds museet ett föremålsbestånd som var en reflex av vad som visades i utställningarna.

Tidigt intresserade sig Hazelius också för uppgifter om föremålens användning och om folklivet över huvud. I ovannämnda upprop begär museet »hvarjehanda upplysning, som kan vara af vikt». Som kuriosum kan nämnas att Hazelius lyckades utverka fri frakt på järnväg av förvärv till Nordiska museet, något som fanns kvar till för ett tiotal år sedan.

Om än samlarintresset centerades kring traditionella kulturyttringar, förvärvades förvånande snabbt en del samtidsföremål (många av allmogesakerna och hantverksredskapen var säkert också samtida men representerade ju ett äldre skikt). Några slumpvisa exempel må anföras. Konstnärsutrustning och personliga tillhörigheter från nyligen bortgångna målare och gravörer påträffas redan de första åren, detta i enlighet med det i stadgarna föreskrivna syftet »att upptaga och vårda minnen af svenska män och kvinnor, som i olika riktningar främjat fosterländsk odling och ära». Dekorationer från ett sam-

2. Oktorpsgården återuppfördes på Skansen 1898 och är den första gård där museet samtidigt förvärvade dithörande inventarier. Interiörfoto av Severin Nilsson före flyttningen.

tida ordenssällskap förvärfvas 1877 och flera föreningstecken, bl. a. från en velocipedklubb, omkring 1890. Ett 1893 tillverkat stålhorn med graverad dekor i ny, avancerad teknik skänks museet redan samma år. 1902 inskrevs en samling svenska jugendmöbler från Parisutställningen 1900.

Det plockartade förvärvet av unika ting, som i stort karakteriserade insamlingsverksamheten till en början, avlöstes av eller åtminstone jämställdes så småningom med krav på införskaffandet av hela miljöer, inte minst då det blev dags att förse Skansens gårdar med inventarier. Bäst har helheten tillgodosetts vad gäller verkstäder. De senaste decennierna har också skaffats en rad val-

da, nästan kompletta delar av dödsbon, t. ex. köksutensilier.

Museets intressesfär vidgades allt mer med tiden. Redan i de första stadgarna, 1880, framhålls att museet skulle »omfatta samhällets alla klasser, således icke endast allmogen utan ock medelklassen och de högre stånden». Som synes nämns inte den begynnande industriarbetarklassen. Katalogen upptar ej heller några föremål, som kan sägas höra dit. 1890 innehåller visserligen årsberättelsen för första gången rubriken »Afdelningen för arbetets historia» i redogörelsen för förvärven, men listan upptar blott en rad äldre och yngre arbetsredskap, 1892 något så modernt som en telefonapparat, »sannolikt

3. Ett viktigt steg i inriktningen mot industrialismens sakkultur tog Nordiska museet 1938 genom förvärv av ett arbetarhem från 1880-talet, sammanställt till Metalls 50-årsjubileum och presenterat på dess utställning, som bilden visar. Interiören är nu permanent uppställd i Skansens stads-kvarter.

den första telefonanläggning i Sverige, där mikrofon användes).

Först mot slutet av 1930-talet ändras det sociala perspektivet märkbart. 1938 anordnades en stor utställning på Skansen i samband med Svenska Metallindustriarbetarförbundets 50-årsjubileum. Utställningen var epokgörande genom att den fylligt redovisade de sociala och ekonomiska förhållandena. För utställningsarbetet ansvarade i huvudsak personer utanför museet, som för sin del stod för det historiska avsnittet. Museets årsredogörelse innehåller några rader av idéhistoriskt intresse: »Genom sin ultramoderna teknik och sitt friska grepp om ett delvis svårhanterligt material blev denna utställning mycket instruktiv för museimännen, som

i olika avseenden vunno värdefulla erfarenheter. ... Man lade där särskilt märke till en interiör av ett typiskt arbetarhem från 1880-talet, vilket synnerligen intressanta rum kommer att bevaras på Skansen.» Interiören omfattade ungefär 30 föremål. Ungefär samtidigt började också en omfattande inriktning på den tidiga industrialismens epok genom institutionens medverkan i det stora bokverket Den svenska arbetarklassens historia, där ett flertal tjänstemän var medförfattare i delarna Arbetsaren i helg och söcken (1942–43). Föremål och data insamlades. 1947 påbörjades utgivandet av bokserien Arbetsminnen, som byggde på av museet initierat självbiografiskt stoff. Sedermera har insamling av material

Göran Rosander:
Nordiska museets
föremålsinsamling
i går-i dag-i morgon

från industriarbetarna regelmässigt förekommit.

Under 1930-talets senare del svänger även uppfattningen om museets kronologiska ansvarsområde. Många tämligen nya föremål kom i museets ägo genom att museets tjänstemän fick gå igenom det som kasserades i samband med en beordrad vindsröjning av luftskyddsskäl 1938. Hur pass sensationell inriktningen på nutidskikten var, framgår av att den eljest välorienterade kritikern Gotthard Johansson 1949 kunde skriva att »mig veterligt samlar inget museum på konfektionskläder» och »ingen har ännu fallit på tanken att sätta dessa

/garnityr-/möbler på museum», ehuru Nordiska museet – och sannolikt även en del andra museer – då sysslat med detta i inte så få år.

Jämsides med en genom bl. a. upp-rop och resor i fältet bedriven kompletterande insamling av äldre tiders föremålsbestånd har punktinsamling av nutida material skett i samband med utställningar eller eljest. Skogsredskap, sparbössor samt glasbruksarbetarnas redskap och personliga utrustning är några exempel. Särskilt på den textila sidan har under de sista decennierna en bevakning skett av textilindustrin samt av modets förändring.

4. Konstfackeleven, numera glaskonstnären, Eric Höglund arbetade 1953 på utställningen *Vi i Stockholm*. Hans egna kläder, nu föga uppseendeväckande, bejanns märkliga och förvärvades. De fick debutera omedelbart.

Göran Rosander:
Nordiska museets
föremålsinsamling
i går-i dag-i morgon

Samlingarnas omfattning

En överslagsmässig beräkning låter sig göra över antalet musealt bevarade svenska kulturhistoriska föremål – de arkeologiska samlingarna undantagna. Nordiska museets katalog upptar 255 000 nummer från Sverige. Varje nummer kan bestå av flera föremål. Stickprov har visat att antalet enheter uppgår till drygt en halv miljon. Museet tillhör därmed de största i Europa. Övriga central- och specialmuseer torde mycket överslagsmässigt äga en halv miljon föremål tillsammans. Gruppen läns- museer, större kommunala museer samt hembygdsgårdar med mer än 2 000 föremål uppgår till ungefär 100 med ca en miljon föremål. Från landets omkring 900 smärre hembygdsföreningar – av vilka ett mindre antal inte har några samlingar – har uppgift om beståndet erhållits från något mindre än hälften. Det uppgår till knappt 400 000. De återstående beräknas ha ungefär lika mycket. Totalsumman blir då omkring tre miljoner. Även om osäkerheten i beräkningen är stor, kan konstateras att få, om än några, länder torde ha ett relativt större antal kulturhistoriska föremål tryggade för framtiden.

Nordiska museets bestånd från de nordiska grannländerna utgör ca 20 000 nummer. Merparten är norskt. Från övriga utlandet finns omkring 6 000 nummer, hälften från Tyskland och Baltikum.

Tidigare diskussioner om nutida insamling

Teoretiskt har frågan om insamling av nutida material tagits upp i ett föredrag av museets tjänsteman An-

na-Maja Nylén vid en kurs i museologi 1950, upprepade 1955. Ungefär samtidigt och även senare har föremålsavdelningarna avgivit skriftliga PM om den fortsatta föremålsinsamlingen. Frågan om nutidsförvärv har också diskuterats vid Skandinavisk museumsförbunds möte 1963, i en uppsats av John Granlund 1967 och givetvis i gällande programutredning för Nordiska museet (1969), ehuru mycket kortfattat.

Genomgående betonas behovet av aktiv insamling genom dels en noga avvägd komplettering av det äldre beståndet, dels ett representativt urval från senare tid. Det förstnämnda måste ske främst genom resor och kontakter, i någon mån också genom upprop och lokala ombud. Krav på förvärv av miljöenheter betonas kraftigt, liksom önskvärdheten av djupinsamling i valda bygder eller miljöer. Kontakt med producenter ses som ett nödvändigt medel för att nå kunskap om föremålens spridning och frekvens inom olika skikt och räjonger. En utväg ur dilemmat med det svällande nutidsmaterialet är förhoppningar om att industrierna arkiverar exempel på sin produktion samt att special- och regionalmuseerna kan ta ansvar för vissa sektorer. Kataloger, priskuranter och annat bildmaterial ses som viktiga substitut för föremål. Krav på forskning – inte minst om vad befintliga samlingar innehåller – ställs.

I tidskriften *Konstrevy* har under senare år förts debatt omkring museal insamling. En artikel 1968 propagerar för att museets material skall hjälpa till att »åskådliggöra ett problem, en idé eller en åsikt», det får

5. Förvärv inför utställningen *Vara* i omslag 1960–61. Detta blev upptakten till en mera medveten insamling av förpackningar. Åren 1970–72 har systematiskt samlats förpackningar av plast, plåt resp. glas. 1973 följer papp.

inte betraktas som värdefullt i sig självt. Vidare granskas Nordiska museets och andra museers insamlingspolitik i en mycket kritisk artikel i *Konstrevy* 1969. Den har formen av en diskussion mellan fyra kulturkritiker och fackmän inom utställningsverksamhet. Utgångspunkten är en summarisk förteckning över Nordiska museets förvärv föregående år. Diskussionen centreras kring museernas sneda insamling, sedd ur social synpunkt. Merparten kommer från borgarnas och de självägande böndernas kultur. Arbetarklassens föremålsbestånd och livsföring är dåligt representerade. Stilhistoria, inte socialhistoria, menar man, dominerar i museernas budskap. Museerna skall, framhålls det, *skapa* opinion, inte *spegla* den, och därtill behövs mer allsidig dokumentation än vad museerna har i dag.

Härutöver pågår givetvis ständigt en intern, muntlig debatt inom Nordiska museet liksom säkert inom de flesta andra större museer.

I utlandet tycks diskussionen om nutidsförvärven ha varit svag och tvekan, för att inte säga obefintlig. Man står frågande inför de problem som en sådan verksamhet för med sig.

Mål

Inför frågan om insamlingsprinciperna måste också diskuteras varthän samlandet syftar, målet för Nordiska museets föremålsförvärv. Motsvarande mål torde också kunna uppställas för andra kulturhistoriska museer.

Varför och *för vem* samlas föremålen? Två huvudsiktter kan urskiljas:

- a Föremålen är i första hand till för publiken (förmedlingsaspekten).
- b Föremålen samlas i första hand för att säkerställa deras bevarande åt framtiden (arkiveringsaspekten eller den vetenskapliga aspekten).

En ledtråd för bedömningen finner vi i museets stadgar, där ordalydelsen är »vetenskaplig forskning och folklig undervisning». Även om den folkliga undervisningen låg Artur Hazelius särskilt varmt om hjärtat insåg han att den vetenskapliga dokumentationen var en nödvändig förutsättning för en allvarligt syftande pedagogisk verksamhet.

Aspekten på föremålen som arkivaliskt material för framtiden – man kan nästan säga respekten – kommer lätt i konflikt med önskemålet att genom depositioner, utlån och framför allt kringvändandet av vandringsutställningar göra museernas inventarium tillgängligt för så många som möjligt. Dylikt äventyrar alltid deras bestånd i lägre eller högre grad. Det kan vara skäl i att överväga om inte dublettsamlingar bör upprättas för de kategorier där förslitningen kan väntas bli stor. Rara föremål bör endast i undantagsfall sändas omkring och då blott med fullgod garanti för handhavande på beprövat musealt sätt. Åsikten är inte allmänt accepterad. Statsmakterna har krav på att även museernas unika material skall ställas till förfogande för turnéer.

I sin strävan att varje föremål skall kunna bestämmas till de tre etnologiska dimensionerna tid, rum och socialt skikt har Nordiska museet – och sannolikt även andra museer – särskilt i äldre tid hållit relativt

strängt på principen att ej förvärva föremål från tillverkaren eller genom handeln (med undantag för auktionsfirmor och antikvitetsbutiker) utan direkt från brukaren. Denna princip må ha sitt berättigande då det gäller äldre tider med dess ofta stränga sociala skiktning och lokala särformer. För insamling av nutidens industrialiserade produktion måste tankegången omprövas. Det generellt intressanta är inte att veta att en viss person ägt ett visst föremål – vi känner inte i vilken utsträckning han är »typisk». Viktigare att veta är hur vanliga dylika föremål varit och om de eventuellt haft någon social eller geografisk snedfördelning, kort sagt föremålets representativitet ur olika synpunkter. Resonemanget torde åtminstone i de flesta fall gälla näringslivets föremål, vilka inte är lika relaterade till individen som hemmets inventarier och den personliga dräkten, där föremålen delvis kan ses som rekvisita som karakteriserar ägarens värderingar. Å andra sidan är även valet av redskap och verktyg med hänsyn till prisklass, kvalitet m. m. i någon mån beroende av individen, vilket gör att förvärv från brukaren kan vara etnologiskt värdefullt.

Vad som går förlorat vid förvärv av oanvända föremål är möjligheten att ur nötning o. d. utläsa användning, rörelsescheman, senare tillkomna förändringar etc. Denna brist är allvarlig och rättfärdigar förvärv av begagnade föremål, ehuru värden och bevarandet underlättas om nötning saknas. En minst lika viktig motivering för införskaffande av begagnade föremål är deras användning i utställningar. Slitage och nötning utgör

stundom omistliga kvaliteter, som bidrar till vår känsla av den historiska kontinuiteten. I dioramor och andra miljörekonstruktioner duger ej obegagnade föremål.

Med detta resonemang som bakgrund kan museets mål beträffande föremålsinsamlingen formuleras sålunda. I sin samlingsverksamhet skall museet, i egenskap av central institution med huvudansvar i landet för den kulturhistoriska dokumentationen efter år 1500, utan främre tidsgräns bedriva en aktiv, noga övervägd insamling av föremål eller substitut (modeller m. m.) tillhörande dess ålagda samlingsområde under hänsynstagande till museets vetenskapliga och folkbildande ansvar för att åt framtiden bevara ett ur sociala, geografiska, kronologiska och representativa aspekter tillfredsställande inventarium. – Motsvarande mål kan uppställas även för museets övriga dokumenterande verksamhet. Sammantaget skall ges en helhetsbild av kulturen i skilda tidsåldrar och miljöer.

Den dokumentära uppgiften är så viktig och omfattande att det allvarligt kan övervägas om inte institutionens resurser till övervägande del bör inriktas därpå. Vad som i så fall bör inskränkas är i första hand utställningsverksamheten. De tillfälliga utställningarna tar nu en oproportionerligt stor del av museets resurser i anspråk. Hellre borde då utställningarna stå längre tid med ökad insats för att få besökare.

Prioriteringen kan verka publikfientlig och stick i stäv med den rådande uppfattningen att museerna skall vara öppna och omväxlande.

6. Utställningen *Plast i går - i dag - i morgon 1970* medjorde en inventering av produkter i en rad moderna och äldre plastmaterial. Många av de första plastföremålen var nästan omöjliga att driva upp.

Den insikt om dokumentationsproblemet som jag vunnit vid analysen av museets insamlingsproblem har emellertid tvingat mig till denna slutsats. Alla landets museer är i dag så inriktade på utställningar att insamlingen minskat kraftigt, jämfört med tidigare. Inte heller hembygdsföreningarna bedriver förvärv i större omfattning, åtminstone inte av nutida föremål. Den centrala institutionen bör här låta dokumentationen gå före utställningsservicen även om publiksiffrorna sjunker.

Analys av museets föremålsbestånd

Hur skall föremålsinsamlingen bedrivas i dag mot bakgrund av det nyss angivna målet? Två uppgifter kan urskiljas: komplettering av det befintliga materialet och nyinsamling av förut ej representerade sektorer. Båda har till förutsättning först en allsidig inventering av vad som ingår i inventariet och vilka föremål eller

sektorer som finns eller har funnits över huvud taget samt därefter ett urval. Egentligen borde analysen omfattas alla musealt bevarade kulturhistoriska föremål i landet, vilket kan bli verklighet om ett par decennier med datorernas hjälp.

Analysen av det befintliga materialet, som ju huvudsakligen omfattar föremål från förindustriell tid med dess föga uniforma sakkultur, bör göras ur aspekterna tid, rum och socialt skikt.

Den kronologiska fördelningen av materialet kan endast ungefärligen bedömas. Huvudparten tillhör utan tvekan 1700-talets senare del samt framför allt 1800-talet, särskilt då den förindustriella epoken. De maskinjorda föremål som finns har främst tillkommit under industrialismens första 50 år. Företagna stickprov tyder på att 2-4 % av inventariet är äldre än 1750, 70-75 % från perioden 1750-1870 och resten yngre. I den senare gruppen är dock många föremål fortfarande av traditionell, hantverksmässig tillverkning, trots att de tillkommit efter industrialismens genombrott. Andelen föremål yngre än 1920 förefaller vara 5, högst 10 %. En kontroll av accessionen de senaste åren visar att omkring 1 % är äldre än 1750, 10 % från perioden 1750-1870, 40 % från 1870-1920 och 50 % yngre. Ungefär 5 % är av »årets tillverkning» (förvärv från butiker eller producenter).

Skall man våga en gissning om vilka sektorer som är bäst tillgodosedda beträffande de senaste decennierna, blir det förpackningar, skogsbruk, plastföremål, möbler, husgeråd samt dräkt. Sammanfattningsvis kan

vi konstatera att museets samlingar har kraftig slagsida åt förindustriell eller tidigindustriell tid.

En mångsidig *geografisk* fördelning har alltid eftersträfvats och manifesterades tidigt i museets utställningar genom landskapsrum, där man eftersträvade att nå »landskapskaraktären» i fråga om formgivning och dekor. Inventariets geografiska sammansättning nås genom de listor som nu sammanställts för alla landskap utom Skåne. De är uppdelade på ett trettiotal realgrupper och inom var grupp efter socken. Den nära förestående övergången till databehandling av huvudkatalogen kommer ytterligare att underlätta kontrollen av geografisk fördelning. I förhållande till invånarantalet är Härjedalen bäst företrädd, därefter Dalarna, Öland, Hälsingland och Dalsland. Sämst till ligger Västergötland, därefter Gästrikland, Närke och Medelpad.

Materialets *sociala* skiktning är svårutredd i sina detaljer. Allmänt kan sägas att den självägande bondebefolkningen är mycket rikligt företrädd, likaså stadshantverkarna. Därefter torde komma borgerskapet i övrigt, fiskare samt de högre stånden. Föremål från industriarbetarna däremot är av allt att döma ganska sällsynta, från landsbygdens och städernas armodsskikt än färre.

Tyngdpunkten på allmogen är förståelig med hänsyn till museets ursprungliga mål. Också den borgerliga och högborgerliga kulturen kom att ägnas stor uppmärksamhet av estetiska och ideologiska skäl. Säkert medverkade att många av museets gynbare och tjänstemän kom från dessa skikt. Man måste beklaga att intres-

set inte ägnades även åt de sämre lot-tade delarna av det svenska samhället. En viss ersättning ligger dock i att allmogen i någon mån kan sägas vara ett slags medelproportional, vars sakkultur delvis återfinns hos både lägre och högre skikt, ehuru kanske med skillnader i material och utstufning. Särskilt verktyg och redskap har någorlunda sammanfallit, mindre naturligtvis bohag och dräkt. Dock har auktionsinköp ofta medfört, att t. ex. prästgårdens inventarier återfinns i torparhemmen. Även den borgerliga kulturen har utgjort ett riktmarke och i särklass varit den mest expansiva och förebildliga även för betydligt lägre sociala skikt.

En faktor som säkert bidragit till att förvärven från armodsgrupperna varit så få är även att föremålen är svåra att driva upp. Det bjuder emot att gå på en människa i små omständigheter med önskan att få eller köpa hennes ägodelar därför att de äger värde som armodsexemplar. De löper också fara att snabbt förstöras, t. ex. vid bodelning, snabbare än föremål i bättre kondition och av gedignare material. Över huvud taget kan det vara svårt att förvärva personliga ägodelar. Människor vill ofta inte göra sig av med dem.

Närstående social gruppering är *etnisk* skiktning. Bra företrädda är samerna – särskilt de renskötande – och de finska invandrarna från 1500- och 1600-tal. Också den judiska gruppen är någorlunda belagd, liksom estlands-svenskarna genom de ganska stora förvärv som gjorts i Estland. Beträffande helt integrerade etniska grupper från äldre tid som valloner, tyskar och skottar kan vi i dag knap-

past tala om någon speciell subkultur. Helt eller nästan helt saknas föremål från zigenarna och efterkrigstidens stora invandrargrupper från Finland, Ungern, Jugoslavien, Grekland, Turkiet etc. I fråga om dessa senare torde främst föremål tillhörande festsed, dräkt, religion och kanske lek-saker och bohag kunna påräknas. Enligt mitt förmenande hör de till vad museets stadgar kallar »svenska folket» och bör därför dokumenteras, även om deras sakkultur naturligtvis finns belagd i högre eller lägre grad i det tidigare hemlandet. Inte minst intressanta torde bli blandformerna mellan fäderneärvt och svenskt.

En analys kan också göras med utgångspunkt från dagens samhälle, ej från museets samlingar. Därvid konstateras lätt att många och delvis tunga sektorer över huvud taget inte finns representerade i museets inventarium eller endast till en grad som ej motsvarar deras betydelse. Andra sektorer åter har undergått så stora förändringar att museiföremålen ej visar sektorns nuvarande sakkultur. Insamlingens tillbakablickande karaktär tycks ha låst uppmärksamheten i alltför hög grad. Många nytillkomna företeelser – man kan nämna varm-korv-försäljning, trädgårdsut-smyckning och body-building, för att ta några i och för sig obetydliga exempel – har därigenom missats. Mycket med anstrykning av teknik har undvikits (cykelreparering, bensinförsäljning, låssmide m. m.), kanske på grund av överdrivet humanistisk inställning eller i tanke att detta fallit under Tekniska museets egid. Tveklöst måste man också lägga ansvaret på bristande resurser.

Lättast att fastställa är vilka näringsgrenar som är odokumenterade. Med hjälp av telefonkatalogens yrkesregister eller en handelskalender kan konstateras att de är många. Listan upptar åtskilliga tiotal. Yrken och näringar som hotellrörelse, golvläggning, fönsterputsning, dekoration, pälsdjursuppfödning, grillbar, homeopati, fotvård, köttbesiktning, tivoli och trafikskola hör hit. – Vilka föremålssektorer som samhällsinstitutionerna och vardagslivet maximalt omfattar är svårare att få ett grepp om. Kontroll bör ske i källor som statskalendern, kommunförbundets årsbok, tullregistret samt det allomfattande register över mänsklig aktivitet som används inom museets dataförsök (G. P. Murdock m. fl., *Outline of cultural materials*). Utan vidare kan konstateras att ingenting finns samlat från de till samfundslivet hörande sektorerna statlig och kommunal förvaltning liksom från högre skolväsen, idrottsföreningar, åldringsvård, modernt polisväsen, renhållning, nutida brandförsvar samt frikyrkorörelse. I sektorn bostadsskick och personliga tillhörigheter saknas t. ex. bilinteriörens föremål, byggnadsdetaljer och fast inredning från nutiden, trädgårdsmöbler, friluftslivets föremål samt terapislöjd. Uppräkningen skulle kunna fortsätta mycket länge.

En museiman kan drömma om leveranstväng från producenter och importörer om så skulle påfordras, ett leveranstväng av motsvarande slag som tryckerierna har. Intressant nog har ett museum i landet teoretisk möjlighet att nå fullständig täckning inom sitt fält genom leveranstväng, nämligen Armémuseum, som erbjuds

remål: representativiteten. Siffror på upplagor, produktionsserier, försäljningsvolymen o. d. måste anges i katalogen för att föremålets plats i strukturen skall kunna avgöras. Museimännen bör med hjälp av producenter, tullverket, marknadsförare, kommerskollegium etc. inhämta sådan kunskap, liksom hur föremålen introducerats. Uppgifterna kan i katalogen formuleras t. ex. på följande sätt: »såld i 80 000 ex. årligen under 1960-talets slut», »introducerad genom reklamkampanj i dagstidningarna september 1965; såld i 30 000 ex. t. o. m. 1970, sannolikt mest i sin art», »importerad maj 1960–oktober 1964, 25 000 ex., generalagent NN», »branschledare under 1960-talet». En svårighet är dock producenternas ovilja att meddela upplagesiffror, som ofta är affärshemligheter.

Hur standardiserade industrialismens föremål än är, finns många lokala särformer som »slår» bara i vissa landsändar. Andra produkter sprids blott inom begränsade räjonger på grund av föga utvecklade marknadsföring, liten produktionsvolym, användbarhet blott i vissa ekologiska miljöer eller av andra skäl. Ytterligare en realitet är alltjämt existerande sociala skillnader i föremålsförvärv – skillnader som inte bara beror på kostnadsskäl utan också på mer eller mindre irrationella faktorer: smakskolning, värderingar, konvensans eller annat. Val av klädsel, möblemang, porslin, souvenirer styrs ofta av vår plats i samhällsstrukturen. Exakt samma dammsugare saluförs under olika varumärken, somliga mer statusfyllda och dyrare än andra och avsedda för en exklusiv kundkrets.

Exemplen kan mångfaldigas. Marknadsförarnas och kanske sociologernas kunskap i dessa frågor måste inhämtas och noteras vid katalogiseringen.

Det kan vara värt att lägga märke till att även industriellt tillverkade föremål mycket väl kan uppvisa individuella olikheter beträffande kvalitet och annat. Deras användning och funktion kan därigenom skilja sig, vilket i så fall gör det berättigat att samla flera exemplar.

Trots representativitetsprincipen kan museerna inte negligera rakt motsatta krav på att också samla ett mindre urval föremål med *affektionsvärde* – den tredje urvalsprincipen. Föremål med unikt värde har sin givna plats i utställningssammanhang, medan den vetenskapliga betydelsen kan vara ringa. Den nimbus som omger knappen med vilken Karl XII fälldes, August Strindbergs penna, använd då han skrev Hemsöborna, eller den fotboll med vilken Sverige vinner VM 1974 vill ingen utställningsproducent vara utan. Det unika trollmakt kan ge accent – fullt legalt – åt den slätstruktaste utställning såsom hållpunkt för tanken och inlevelsen. Utstrålningen från dessa föremål blixtbelyser t. ex. en epok eller en historisk händelse.

Den fjärde utgångspunkten bör vara att samla föremål som utgör *trappsteg*, markerar förändringar. En av museets väsentliga uppgifter är att teckna utveckling, historiska förlopp. Den etnologiska vetenskapen har länge intresserat sig för innovationer, eftersom dessa har följdverkningar för kulturstrukturen. De utgör viktiga, ofta exakt daterade historiska

Göran Rosander:
Nordiska museets
föremålsinsamling
i går-i dag-i morgon

källor för kulturyttringar, i princip okorrumpade och objektiva som de är, till skillnad från många andra källor, t. ex. fältforskningens subjektiva resultat. För att fastställa vad som verkligen är trappsteg i utvecklingen fordras intim kontakt med tillverkare och kanske framför allt branschorganisationer.

En femte princip är ett urval för att ge en god bild av svensk produktion från teknisk samt från form- och ornamentssynpunkt. Vi kan i brist på bättre term kalla det *formgivningskriteriet*. Dessa föremål, t. ex. möbler och husgeråd, behöver inte nödvändigtvis utgöra trappsteg i utvecklingen. Urvalet skall vara ett

8. Nordiska museets lapska samling utökas med modernt konsthantverk, stundom beställt direkt av tillverkaren. Kostnaderna är stora, men ett större fondanslag har just erhållits.

komplement till Nationalmuseums mer estetiskt grundade urval. Det lagrar industri- och formgivningshistoria.

En sjätte utgångspunkt är önskemålet om att *helheter* skall tillvaratas i största möjliga utsträckning. Insamlingen av sådana är, som framgått, ingenting nytt utan har iakttagits länge då museet förvärvat t. ex. yrkesmäns verkstäder. I vart fall har då ofta alla verktyg, möbler, råämnen och halvfabrikat brukat medtas. Sällsyntare är kanske att avfall och minsta småsak tillvaratagits. – Valet måste förstås föregås av noggranna övertväganden om objektet är representativt för det man är ute efter. Helhetsprincipen fordrar ofta att mycket stora resurser lösgörs för katalogisering och övrig dokumentation eftersom tusentals föremål kan ingå.

Förvärv av det totala innehållet i hela hem har ännu ej skett, ehuru det länge diskuterats – kostnaderna är stora. Man har då tänkt sig att förvärva dödsbon, helst innan ägaren avlidit, så att denne kunnat lämna information om föremålen. Saken är dock kanske litet känslig. Kostnaderna blir också höga men kan möjligen sänkas genom förmedling via Allmänna arvsfonden. Lämpligare torde dock i stället vara att via t. ex. Australiens konsulat ta reda på någon lämplig familj som ämnar emigrera samt försöka köpa dess hem. Vid emigration så långt tar man ju med sig minsta möjliga bagage. En fördel är att man når en familj i full livskraft. Allting ned till plastpåsar och gem skall förstås ingå.

Ett intressant exempel på hur vanskligt det är att ta samtidsvärderingar som utgångspunkt vid insam-

lingen utgör Hallwylska museet i Stockholm. Greveparet Hallwyl bestämde i donation 1920 att familjens palatsliknande bostad skulle bli ett museum där *ingenting* fick röras. Eftermålet har pendlat mellan roat överseende och stark kritik över donatorernas självtillräcklighet. Faktum är dock, att palatset utgör vår enda bevarade *totala* bostadsmiljö in i minsta detalj (knappnålar, visitkort, tvåflingspaket). Det har i dag ett stort kulturhistoriskt värde, fast kanske från en annan synpunkt än den avsedda. Av samma orsak skall man inte se de musealt visade diktarhemmen och liknande institutioner över axeln. De utgör något i vår tid så eftersträvat som hela, slutna miljöer, om än inte formade av dussinmänniskor.

Vida angelägnare än att bevara dessa unika hem är emellertid att konservera vardagsmiljöer. Den pedagogiska effekten liksom dragningskraften är stor. En rad mer eller mindre fullständiga hökarbodas finns musealt räddade eller rekonstruerade och har sin givna publik. Där kommer doften till som en ytterligare dimension. Frisersalonger, bankkontor och verkstäder sparas. Tiden är också kommen att bevara de senaste decenniernas miljöer. Hade man kunnat stoppa Nordiska Kompaniet 1930 eller en konsumbutik från 1945 med alla dess surrogatpaket i malpåse skulle de i dag vara dragande utflyktsmål. Nordiska museet har våren 1972 inköpt en just nedlagd kiosk med dess totala varulager alltifrån piptobak och tuggummi till porrtidningar och vykort. Föremålens exakta placering den 24 april är doku-

9. Dokumentation av en totalmiljö utgör köpet av en komplett kiosk i Enebyberg 1972. T. o. m. löpsedlarna ingår. Tobak och konfektyrer bevaras dock i form av skyltmaterial. Interiörfoton medger exakt rekonstruktion.

menterad. Kiosken står nu i magasin. I framtiden kan vi alltså rekonstruera en av vår tids över huvud taget vanligaste inköpsställen.

Substitut för föremål

Även vid ett sparsamt urval måste vi räkna med att minst 90 % av de föremål som över huvud taget skall dokumenteras bevaras i form av substitut, framför allt då foton men också modeller, ritningar och dylikt. Bilddokumentationen måste till stor del bygga på producenternas egen avbildning i priskuranter, reklamtryck etc. Museets insamling av sådant tryck måste räknas till dess mest angelägna uppgifter. Samtidigt nås ofta tekniska data, pris osv. Ej sällan innehåller annonser i pressen också bildframställningar. Det är dags att

organisera en systematisk arkivering av annonsklipp. Fotoateljén måste dimensioneras för att ta hand om stora serier av inlånade föremål för avbildning. Stereofotot, som möjliggör exakt rekonstruktion, bör tas i anspråk i många fall. Den nya lasertekniken med hologram, där föremål avbildas tredimensionellt i luften, har med all sannolikhet en stor framtida användning på museerna.

En utmärkt dokumentation, som inte bara ger föremålets form utan även deras bruk, är filmen. 1926–39 åtnjöt museet ganska höga statsanslag för etnologisk filmning, vilket resulterat i drygt 100 titlar rörande hantverk och sed. Därefter har filmningen nästan legat nere. Kraftanstängningar måste nu till för att ta upp filmningen igen, kanske i vissa

fall med det billiga super-åtta-formatet.

Ett gott substitut för större föremål är modeller. Magasinsutrymmet kan nedbringas till bråkdelar. Kostnaderna för tillverkning är dock förhållandevis höga. Lyckligtvis låter ofta tillverkarna av t. ex. lantbruksmaskiner göra modeller för reklam etc. Museet bör söka förvärva dem.

En form av ersättning för förvärv av hela hem är den år 1971 av Kulturhistoriska undersökningen på Nordiska museet startade totala dokumentationen av alla ingående föremål i valda familjers boendemiljö genom foto och annotationer. Därigenom nås ett visst underlag för representativitetsbedömningar vid föremålsförvärv. Motsvarande kunskap – dock ej beträffande mindre föremål – erhålls genom excerpering av bo-uppteckningar och skilsmässodomar. Sistnämnda typer av material ger en historisk dimension åt hemmens föremålsinnehav. Vissa försök pågår.

Slutsatser

De åtgärder som framstår som nödvändiga för att kunna genomföra programmet blir bl. a. följande.

Samhällsutvecklingen måste nog följars, så att museet kan rycka ut med en räddningsinsats, t. ex. när en näring upphör eller en väsentlig tillverkning läggs ned, ett samhällsorgan avsnör vissa delar av sin verksamhet eller en större förening upplöses. Dylig bevakning sker redan i viss utsträckning, bl. a. genom att museet kontinuerligt följer ett femtiotal dags-tidningar.

Programmet kräver att kontakten med producenterna och importörerna

intensifieras. Därigenom erhålls underlag för representativitetsbedömningar, kännedom om marknaden samt möjlighet till gåvor. Sannolikt har många firmor samlat sina äldre produkter, som de med glädje skulle överlämna till ett museum – att lita på att tillverkare även i nedgångens stund eller då nya chefer tillträder sparar sina föremålsarkiv kan vara ödesdigert. Dylika kontakter kräver erfarenhetsmässigt personligt besök på företaget.

Också samarbete med innovationscentra av alla slag samt med dirigerande organ såsom utbildningsanstalter, myndigheter, föreningar, idégivare och attitydskapare krävs.

Många varor är mer eller mindre modekänsliga, vilket medför att de mycket hastigt kasseras. Insamling måste då ske med jämna intervaller. Extremfallet är tonårskläder, där förändringar kan komma på ett år eller mindre. Här krävs oavslätlig bevakning. I fråga om annat klädmode kanske fem års intervall räcker, i fråga om textilier och möbler tio år.

Behovet av forskning och utvecklingsarbete blir stort, inte bara för att samla data kring föremålens användning och miljö utan även för att säkerställa ett vettigt urval. Förvärvsprogrammet kan ofta behöva förberedas genom fältarbeten eller frågelistor. Forskning kommer automatiskt in, då bestämda föremålsgrupper skall presenteras i utställningar. Dessa ger också en god uppfattning om det berörda beståndets luckor. Härav följer att de med fördel bör inordnas under förvärvsaspekten.

Insamlingsområdets explosionsarta-

de ansvällning ställer Nordiska museet inför mycket svåra problem. Det måste övervägas om inte museet bör träffa avtal med regionalmuseer om att dessa övertar ansvaret för den nu och framtida accederingen av vissa föremålssektorer. De skulle då förutom det nuvarande ansvaret för områdets interna föremålsbestånd (i första hand den äldre, folkliga kulturen samt – lämpligen – områdets äldre och nutida industriproduktion i görligaste mån) också svara för en aktiv bevakning över hela landet av sin tilldelade sektor. De föremålsgrupper varom det blir fråga, bör vara av perifer art, medan Nordiska museet behåller ansvaret för de »tunga» områdena, bl. a. med hänsyn till den akademiska undervisningen i etnologi. Decentraliserade sektorer bör anslutas till resp. museums eventuella specialitet. Exempel på perifera sektorer är sportredskap, fritidskläder, färghandeln, järnhandeln och apotekens sortiment, bilism samt kontorsutensilier. Även om just nu blott få regionalmuseer skulle vara mäktiga en dylik uppgift, bör vi räkna med att så är fallet i betydligt högre grad om fem eller tio år. Även med vissa specialmuseer bör Nordiska museet träffa motsvarande överenskommelse.

Vad som skall prioriteras i museets insamling är enligt min uppfattning de sektorer som ej förut beilagts, i synnerhet sådana där materialet löper risk att försvinna. På grund av materialets sällsynthet bör vidare allt överkomligt samlas från de sociala och etniska grupper, som ovan visats vara svagt representerade, samt föremål äldre än ca 200 år.

Hit hör också vissa speciella sektorer som visar stark traditionsbundenhet även i nutiden, t. ex. folkmedicin, folktro, primitiva leksaker samt föremål tillhörande folklig sed och social organisation. Deras vetenskapliga värde är högt. Också inom sektorn folkkonst finns en vetenskaplig motivering för rikliga förvärv – lika litet styrda av estetiska synpunkter som övrig insamling. Eftersom Nationalmuseum ej är inriktat på borgerlig salongskonst, hötorgskonst och liknande av låg estetisk kvalitet, faller även sådant inom Nordiska museets område. Inte minst konstsociologin behöver tillgång därtill. Därnäst bör prioriteras föremål som täcker allvarliga luckor i det nuvarande inventariet.

Ytterligare ett steg lägre i prioritering står, oavsett om föremålstypen förut finns i samlingarna, ett utvidgat inventarium av äldre saker från de landskap som med hänsyn till invånarantal är sämst representerade i landets museala samlingar. Inte minst hembygdsvetenskaperna har rätt att kräva detta. En analys har visat att Västerbotten och Bohuslän, därnäst Norrbotten, Blekinge samt Lapplands icke-samiska befolkning är mest aktuella. Insamlingen bör koncentreras till de socknar som saknar hembygdsgård. Ungefär samma prioriteringsnivå har också intensivinsamling av äldre föremål från representanter för olika geografiska typområden eller miljöer. Fastställandet av typområdena, »bygderna», bör ske utifrån etnologisk kunskap i samråd med kulturgeografer och Statistiska centralbyrån. Som exempel kan nämnas »sydsvensk slättbygd», »mellansvensk

bruksbygd», »skogsbygd i inre Norrland». I åtskilliga fall finns goda utgångspunkter i väl representerade socknar, t. ex. Urshult, Sollerön, Älvros och Julita. Skulle de undersökningsstationer komma till stånd, som John Granlund en gång föreslagit, borde de lämpligen förläggas till dylika orter. Görs djupinsamlingen av föremål samt tillhörande fältarbete med sträng systematisk och analytisk inriktning, kan sannolikt mycket ingående kunskap nås om de sociala sammanhangen, såsom visats i en typstudie bedriven i en ungersk by av Edith Fél och T. Hofer.

I vissa fall bör dubblettinsamling förekomma, motiverat av föremålens höga utlåningsfrekvens.

Slutligen – programmet kräver ökade resurser. Inköpsanslaget måste höjas väsentligt. I fast penningvärde utgör det i dag ungefär 1/5 av vad det var omkring 1930, då toppen nåddes – och detta trots att priserna på »antikviteter» är betydligt högre i dag än för 40 år sedan. Många resor behövs för själva förvärvet samt för tillhörande nödvändiga fältarbeten. Betydligt högre anspråk ställs på museets fotoateljé. Själva föremålshanteringen – katalogisering, märkning, fotografering, vård samt inordningen i magasinet – kommer att ta stora resurser i anspråk. Och den vetenskapliga bearbetningen, helst i skrift, skall inte glömmas.

Här har talats nästan blott om den gren av dokumentationen, som föremålsinsamlingen utgör. Lika viktig är insamlingen av data i form av reportagefoton, arkivalier och uppteckningar. Det är risk att föremålen eljest blir livlösa klumpar om man

inte känner deras funktion, bruk och sociala kontext. Dokumentationen måste vara mångsidig.

Per Wästberg har i en lysande essä, *Det sällsamma vardagsrummet*, visio-närt formulerat museernas insamlan-de roll. Han säger:

Frågan om vår tids museum är inte i första hand ett utställnings- utan insamlingsproblem... Man kan inte överlämna denna uppgift åt framtiden. Den kommer inte att ha något material att samla eller i vart fall ett så fragmentariskt, att det inte kan ge någon verklig och fullständig bild av vår tid. Det är de helt nya betingelserna för varuproduktionen i det industrialistiska samhället, som skapat detta problem, och vi kunna inte komma utom det.

Men detta samhälle har också fört i förgrunden nya befolkningslager, föremålsgrupper och samhällsmiljöer, som tidigare legat helt utanför den museala intressesfären men inte kunnat förbli i detta läge utan att kontakten mellan museet och samhället helt brytes. Denna inställning har gjort, att det industrialistiska genombrottsskedets miljö till stor del gått förlorad. Den försummelsen är gjord och kan endast nödortfigt repareras. Men det är av vikt, att den inte upprepas. I så fall skulle det paradoxala inträffa, att den museala tidsåldern ginge till eftervärlden som en vit fläck i museet, en epok utan föremål. Medan vi fylla våra museer med krukskärvor från Orienten och pilspetsar från Söderhavsoarna, hålla vi på att glömma bilden av vår egen kultur och vårt eget samhälle. Att bevara den till eftervärlden ställer många och stora problem, men det väsentliga just nu är, att själva problemet blir medvetet. Det industrialistiska samhället kräver sin Hazelius.

Och redan i det första häftet av *Meddelanden från Samfundet för*

Nordiska museets främjande 1881 återfinns några bevingade rader, som motiverar museernas uppgift:

Den dag kan gry, då alt vårt guld ej räcker
att forma bilden af den svunna tid.

Källor och litteratur:

Otryckta

PM om riktlinjer för föremålsinsamlingen, avg. av avd. 1, 2 resp. 3 inom Nordiska museet hösten 1971. (Stenciltr.)

PM om den fortsatta föremålsinsamlingen, avg. av allmogevd. resp. högreståndsavd. inom Nordiska museet mars 1954. (Maskinskr.)

Kungl. brev den 1 okt. 1919 till Vitterhetsakademien.

Ecklesiastikdepartementets skrivelse av den 25 mars 1946.

Nordiska museets huvudkatalog. 1873 ff. Hallerdt, B., Nordiska museets insamlingsområde, i Festskrift till Albert Eskeröd 9.5.1954. (Maskinskr.)

Nylén, Anna-Maja, Nordiska museets insamlingsområde. 1955. (Stenciltr.)

Tryckta

Berg, G., Artur Hazelius. Mannen och hans verk. Sthlm 1933.

Eriksson, O., De eviga värdena och konsumtionskulturen, i Konstrevy 1968: 4.

Fél, Edith & Hofer, T., Über monografisches Sammeln volkskundlicher Objekte, i Basler Beiträge zur Geographie und Ethnologie. Ethnologische Reihe. Bd 2. Basel 1965.

– Geräte der Átányer Bauern. Khvn 1973 (under tryckning).

Fritz von Dardels ordnar, i Konstrevy 1969: 1.

Granlund, J., Om nyttan av att inrätta undersökningsstationer, i Fataburen 1967.

Hazelius, A., Ur Nordiska museets historia, i Meddelanden från Nordiska museet 1898.

Johansson, G., Industrialismens samhälle kräver sin Hazelius, i Det underbara skåpet. Red. av I. Tunander. Sthlm 1967.

Lagercrantz, B., Nyheter i ståletsning, i Fataburen 1961.

Michelsen, P., Museerne og samtiden. Khvn 1972.

Mötet i Bergen 17–21. juni 1963. (Skandinavisk Museumsförbund.) Trondheim 1965.

Samfundet för Nordiska museets främjande. Meddelanden 1881 ff.

Schlee, E., Das volkskundliche Museum als Herausforderung, i Zeitschrift für Volkskunde, årg 66. 1970.

Wallin, S., Det kulturhistoriska museiföremålet, i Fataburen 1955.

Wästberg, P., Det sällsamma vardagsrummet, i Det underbara skåpet. Red. av I. Tunander. Sthlm 1967.

SUMMARY

The collecting policy of the Nordiska Museet yesterday–today–tomorrow

In Swedish museums about 3 million objects are preserved from the period after 1500. Of these about 20 % belong to the Nordiska Museet which collects "relics of the life of the Swedish people"

without any geographical or social restrictions. The whole period from 1500 to this day is to be covered. The object-collecting from other Scandinavian countries and Finland ceased about

1900. In sectors covered by specialized museums (above all The Museum of Technology) the Nordiska Museet does no or very little collecting.

The Nordiska Museet was founded in 1873. For a long time the collecting concentrated on peasants, craftsmen, the middle and upper classes. It was not until 1940 that it was extended to industrial workers. The gaps are not yet filled up.

The first decades were characterized by a collecting at random and the acquisition of single objects of a unique kind. From 1900 on there has been a growing insistence on collecting whole environmental units as well as very small and insignificant objects. At first the collecting exclusively aimed at rescuing old-fashioned things. Very soon also the products of industrialism had to be included.

Today 10–15 % of the acquisitions are estimated to be pre-industrial (before 1870), 35–40 % from the period 1870–1920, 35–40 % from the period 1920–1960 and 10–15 % from the last decade.

This paper—which is a digest of a stencilled report (1972) on the collecting policy of the museum—analyses the present holding and discusses the aims and purposes of collecting and the selection of objects to be acquired but leaves out of account the indispensable field researches on function and use. It states that objects should be acquired primarily in order to be preserved for the future, secondly for the public. The documentary aspect is so important as to make it a matter for consideration if the institution as a central museum of cultural history should not restrict its exhibiting activities so as to have more time for collecting. Industrial mass products can be acquired directly from producer or importer, thus deviating from the ethnologic principle always to

establish the social and geographical provenance of the object. Here it is more important to record production figures, information about the introduction and possibly geographical or social variations of sale.

Six criteria are established for the acquisitions: 1) The selection of objects should be all-round. 2) The objects should be representative—it is the ordinary things in our material culture that should be acquired. 3) The sentimental value. Even the unique object is of interest, above all as display material. Its emanation may give a flashlight exposure of an epoch or a historical event. 4) “Steps” in the development, objects that indicate the course of historical development. 5) The criterium of form and design. Some space should be given to objects showing the history of industry and design, since we still lack a museum of industrial art. 6) The “overall” view. *All* components of a given milieu should be collected, such as workshops, estates of deceased persons, or homes left by emigrants.

Indispensable measures are 1) to watch the development of society so as to be able to undertake quick rescue operations, 2) to seek contact with producers and trade organizations, in order to establish, among other things, what may be regarded as “steps”, 3) to carry out regularly recurring collecting sweeps (for example of fashion). It is anticipated that perhaps 90 % of the documentation concerning objects will have to be made by means of substitutes (models, catalogues, price-lists, photographs, not the least stereophotographs and the recently introduced laser technique with holograms). Certain peripheral sectors, which are not already covered by specialized museums, should be left to regional museums whereas the Nordiska Museet should be responsible for the “heavy” sectors.